

КЕРІВНИКИ ТА ПРАЦІВНИКИ ОСЕРЕДКУ «ТОРГСИН» У НОВГОРОДІ-СІВЕРЬСЬКОМУ

В даній статті автор, використовуючи широке коло архівних документів, розглядає невідомі раніше сторінки з історії функціонування «Торгсину» в Новгороді-Сіверському. Особлива увага приділена поновленню імен працівників крамниці «Торгсин».

Ключові слова: система «Торгсин», Новгород-Сіверський, крамниця, біографія.

Таємнича аббревіатура «Торгсин» протягом багатьох десятиліть зберігала без перебільшення одну з ганебних сторінок історії Радянського Союзу. Організація, назва якої утворена від російського словосполучення «торговля с иностранцами», була створена 18 липня 1930 р. для обслуговування іноземців. Однак вже з червня 1931 р. вона переорієнтувалася на співвітчизників як основне джерело надходження валюти, золота, срібла, коштовного каміння [1, 19–20]. Саме їм влада пропонувала в обмін на срібні натільні хрести, золоті обручки та сережки, нагороди купувати у крамницях об'єднання продовольчі та промислові товари, а разом з ними і надію вижити. Своєрідне пограбування радянських громадян тривало до лютого 1936 р. та збагатило СРСР на понад 278 млн. крб. [1, 191].

До розпаду Радянського Союзу проблематика Торгсину залишалася поза увагою дослідників. Радянська історіографія уникала згадок про об'єднання, а західноєвропейські й американські вчені, позбавлені доступу до засекречених архівних документів, лише констатували факт його існування. Протягом останніх десятиліть кількість праць, присвячених Торгсину, різко збільшилася. Серед російських істориків відзначимо праці О.О. Осокіної [2], І.В. Павлової [3], В.А. Толмацького [4], О.Ю. Орешкіна [5], Г.Ю. Семенової [6] а серед українських – В.І. Марочки [7], О.Ю. Мельничук [8], В.М. Даниленка [9], О.Д. Попова [10]. Малодослідженим продовжує залишатися регіональний аспект діяльності Торгсину, особливо історія окремих осередків об'єднання та поновлення біографій людей, які в них працювали.

Метою даної розвідки є спроба відновити імена співробітників Новгород-Сіверської крамниці «Торгсин», поглянути на їх життя через призму роботи осередку. Об'єктом дослідження є Новгород-Сіверська крамниця, а предметом – національність, соціальне походження, освіта, життєвий шлях персоналу філії, а також їхня професійна діяльність на відповідальній посаді. Дослідження ґрунтується на широкому колі невідомих раніше документів, що зберігаються в архівах Чернігова, Ніжина та Києва, а хронологічні рамки обмежені часом існування торгового пункту (1933–1935 рр.).

Новгород-Сіверське агентство «Торгсин» розпочало свою роботу наприкінці жовтня 1932 р. [11, арк. 2 зв.]. Організаційні заходи з його облаштування тривали до кінця року. Згідно з додатком до протоколу Чернігівського облбюро КП(б)У від 24 грудня 1932 р. Новгород-Сіверський районний партійний комітет (РПК) мав проконтролювати роботу агентства в районі, надавши йому необхідну допомогу. Саме на РПК покладалася відповідальність за виконання агентством планів мобілізації золота та валютних ресурсів [12, арк. 112–113]. Про важливість Торгсину свідчить наказ № 5 по Новгород-Сіверському агентству від 26 грудня 1932 р., у якому описувалися заходи з охорони приміщення торгового пункту. Осередок охороняло 2 сторожа – Іван Єфимович Лакоза та Мойсей Петрович Цвиль, які працювали з шостої години вечора до восьмої ранку. Під час прийому крамниці і складських приміщень від них вимагали особистої перевірки справності замків, дверей, вікон (були з ґратами), а також справності печатки на дверях. Працювали сторожі у дві зміни: перша тривала з шостої години вечора до першої ночі, друга – з першої години ночі до восьмої ранку. Під час чергування вони мали знаходитися у тамбурі магазину [11, арк. 4 та зв.].

1 січня 1933 р. агентство реорганізували у крамницю на чолі з членом КП(б)У Олексієм Афанасійовичем Кодимським. До речі, останній виконував обов'язки директора з 28 жовтня 1932 р. [11, арк. 7, 2 зв.]. Зразковим керівником осередку він не став. На початку лютого 1933 р. йому оголосили догану з попередженням за ненадання Чернігівській облконторі оперативних відомостей за третю декаду [13, арк. 50]. Станом на березень 1933 р. питома вага Новгород-Сіверської крамниці в області становила 6,5 %, вона не була забезпечена належним приміщенням, а персонал вважався некваліфікованим. Це дозволило обласній конторі віднести осередок до групи відстаючих [14, арк. 13 зв.].

У травні 1933 р. комісія з перевірки апарату запропонувала РПК звільнити О.А. Кодимського з посади керівника крамниці [15, арк. 313]. Серед виявлених недоліків у роботі осередку особливо наголошувалося на реалізації лимонів, цигарок та цукру за радзнаки, що було грубим порушенням рішень Президії ЦКК від 26 лютого 1932 р. і ЦК ВКП(б) від 18 квітня 1932 р., якими заборонявся продаж експортних та імпорتنих товарів Торгсином за радянські гроші [16, арк. 95]. В результаті таких дій місцевому осередку було завдано збитків на майже 90 крб. в золотому обрахуванні. До судової відповідальності жодного співробітника не притягнули. Розслідування встановило, що перераховані товари реалізували згідно з акту Робітничо-селянської інспекції та передали до розподільника районного активу [17, арк. 100]. Можна припустити, що О.А. Кодимському все ж таки вдалося очолювати крамницю аж до липня

1933 р. Так, у характеристиці на керівників універмагів об'єднання в Чернігівській області (датується 7 серпня 1933 р.) зазначалося, що він не забезпечив керівництво, не виконав валютного плану і був звільнений [15, арк. 310].

За керівництва О.А. Кодимського посаду старшого бухгалтера у крамниці обіймав позапартійний Іван Іванович Анаксагоров (1886–?). Походив він з родини службовця, за національністю був українцем, здобув середню освіту та фах бухгалтера. Зазначимо, що І.І. Анаксагоров був досвідченим працівником, адже за спеціальністю пропрацював понад 30 років [18, арк. 82а]. До крамниці він влаштувався 7 квітня 1933 р. і пропрацював на ній до лютого 1934 р. [19, арк. 4]. Серед головних причин звільнення значилися «окозамилування», неякісний річний звіт, несвоєчасність подання звітності. Керівник Чернігівської облконтори «Торгсин» Е.М. Рудаєв був змушений клопотатися про зняття І.І. Анаксагорова з роботи та передачу справи на нього до суду [20, арк. 13].

Інформації про інших співробітників маємо обмаль. 3 5 січня 1933 р. приймальником цінностей значився позапартійний А.М. Золотницький [11, арк. 6]. Цінності він приймав справно, своєчасно пересилав придбане до каси Держбанку, однак фіксувалися випадки округлення ваги срібла до цілих чисел. Ігноруючи десяти, А.М. Золотницький порушував циркуляр центрального банку від 28 грудня 1934 р. [21, арк. 53]. 3 6 квітня 1933 р. касиром-рахівником працював позапартійний В.Д. Шкробленко (1903–?), який походив з селян, здобув середню освіту та фах рахівника. На посаді продавця з 1 червня 1933 р. перебувала В.М. Нечипоренко (1900–?). Походила вона з селян, здобула нижчу освіту та фах швачки [22, арк. 96]. Станом на 1 вересня 1933 р. у крамниці працювало 13 працівників (9 українців, 3 євреї та росіянин), з них 7 осіб здобуло нижчу освіту, 4 – середню, 1 – незакінчену середню, а ще один був малограмотним [23, арк. 12].

Наступником О.А. Кодимського на посаді керівника крамниці став позапартійний Михайло Тимофійович Бодня (1890–?). Походив він з селянської родини, за національністю – українець. Освіту здобув нижчу, за фахом – рахівник. У роки Першої світової війни перебував у німецькому полоні [24, арк. 33]. 12 грудня 1932 р. М.Т. Бодня влаштувався до місцевого Торгсину касиром-рахівником та діловодом-експедитором (за сумісництвом) [11, арк. 3]. До кінця травня 1933 р. він значився завідувачем продуктової групи [19, арк. 4]. Наказом № 41 по Новгород-Сіверському агентству «Торгсин» від 31 травня 1933 р. його звільнили з даної посади, натомість вже 8 липня призначили керівником осередку [11, арк. 18 та 19 зв.].

Востаннє прізвище М.Т. Бодні зустрічаємо у переліку номенклатурних працівників Чернігівської облконтори «Торгсин» за 20 вересня 1933 р., в якому він значився керівником осередку [25, арк. 192].

Третім директором Новгород-Сіверської крамниці став член КП(б)У з 1920 р. Михайло Лазаревич Коновалов (1886–?). Про нього вдалося віднайти найбільше інформації, проте вона достатньо суперечлива. Особливо це стосується часу призначення та звільнення з посади. Походив М.Л. Коновалов з родини службовця. Євреї за національністю, він здобув нижчу освіту, володів німецькою мовою, отримав спеціальність робітника прилавку [24, арк. 107]. На момент влаштування до Торгсину мав 22-річний стаж роботи продавцем [26, арк. 6]. У 1912 р. він перебував у Німеччині [22, арк. 96].

3 квітня 1933 р. М.Л. Коновалов значиться заступником промислової групи Новгород-Сіверського осередку «Торгсин» [19, арк. 4]. Попри це, у кількох документах віднаходимо інформацію, що він був директором крамниці [24, арк. 107; 27, арк. 23]. Можна припустити, що М.Л. Коновалов кілька разів призначався та звільнявся з посади керівника або тимчасово виконував його обов'язки. У переліку номенклатурних працівників Чернігівської облконтори «Торгсин» станом на 1 квітня 1934 р. значиться, що М.Л. Коновалов працює директором з 25 червня 1933 р. [18, арк. 82а]. Наказом № 44 по Новгород-Сіверській крамниці від 7 липня 1933 р. його звільнили з даної посади [11, арк. 19 зв.], а наказом № 165 по Чернігівській облконторі «Торгсин» від 11 липня 1933 р. – призначили директором місцевої крамниці [28, арк. 4 зв.].

За повідомленням торгового інспектора М.І. Мірецького у вересні 1933 р. осередок Торгсину в Новгороді-Сіверському розташовувався «на глухій вулиці без належного зовнішнього вигляду». Головний бухгалтер облконтори І.Я. Генін додавав, що приміщення крамниці справляло враження погребу та зовсім не підходило для Торгсину. Ці заяви змусили керівництво обласної контори вимагати від М.Л. Коновалова переведення магазину на центральну вулицю, якнайближче до базару [16, арк. 164]. Реалізувати задумане вдалося у 1935 р., коли крамницю розмістили у двоповерховому цегляному будинку по вулиці Маркса, 6 [29, арк. 74].

На початку 1934 р. відбулася чергова реорганізація осередку в Новгороді-Сіверському. Місцева крамниця втратила статус самостійного торгового пункту та була підпорядкована Глухівському універмагу. Завідувачем пункту затвердили М.Л. Коновалова [20, арк. 5]. Осередок склався з крамниці, пункту скуповування цінностей (розташовувався в приміщенні магазину) та двох складських приміщень. Обслуговували його

4 працівника прилавку, 3 рахівника та 1 приймальник цінностей [30, арк. 21]. На середину березня 1934 р. кількість співробітників зменшилася до 7 осіб, з них троє з нижчою освітою, двоє малограмотних (сторож та прибиральниця), по одному з домашньою (рахівника) і незакінченою середньою (касир). У національному розрізі – 5 українців, 2 єврея (завідувач крамницею та приймальник цінностей) та росіянин (рахівник) [27, арк. 23–24]. Наступного року в крамниці й зовсім працювало 5 осіб: директор, два продавці, рахівник-касир, касир з отоварювання і охоронець [29, арк. 74; 31, арк. 1].

Перебування М.Л. Коновалова на посаді завідувача крамниці рясніє численними фактами крадіжок, псування товарів, неналежного ставлення до виконання посадових обов'язків. 17 серпня 1934 р. управляючий Чернігівською облконторою «Торгсин» Е.М. Рудаєв звернувся до керівника Глухівської міжрайонної бази з пропозицією звільнити М.Л. Коновалова у зв'язку з виявленою нестачею товарів. Рекомендувалося повідомити про це прокурора та розпочати розслідування [32, арк. 59]. Швидких зрушень по справі не було, натомість кількість недоліків в його роботі продовжувала збільшуватися. Восени 1934 р. були виявлені порушення правил зберігання цукру. Мішки з ним лежали у неналежному місці, не пересипалися, були вологими та брудними [33, арк. 7]. До того ж у ніч на 8 березня 1934 р. з льоху Новгород-Сіверської крамниці злодії поцупили п'ять ящиків господарського мила, дві банки меду вагою 50 кг та 49,5 кг оселедців [34, арк. 102].

На початку 1935 р. були зафіксовані нові випадки халатного відношення М.Л. Коновалова до зберігання товарів, що призвело до їхнього псування. За обрахунками компетентних органів Торгсину було завдано збитків на 43 крб. в золотому обрахуванні. Директора Новгород-Сіверської крамниці вирішили звільнити, а справу передати до суду [35, арк. 183]. Незважаючи на це, станом на середину березня 1935 р. він продовжував очолювати осередок [21, арк. 51].

Протягом 15–16 березня 1935 р. у Новгороді-Сіверському з перевіркою перебував особливий інспектор Чернігівської облконтори «Торгсин» І.М. Прусс. Він виявив, що, попри розпорядження контори, в осередку не проводилося технічне навчання персоналу та соцзмагання. Укладена угода з торговим пунктом у Шостці про організацію соціалістичного змагання не виконувалася. На належному рівні була протипожежна охорона торгового та складських приміщень, винятком залишався хіба що погріб, де зберігалася тара та залізна бочка з соняшниковою олією. І.М. Прусс констатував, що полиці, підлога і стіни крамниці були чистими, а вітрини – оформлені належним чином. Така зовнішня чистота дещо заспокоїла персонал, який допустив випадки вкриття пилом

чобіт, черевиків, вина, парфумів, звалення у кутках реклами та спецодягу сторожів, крім того, не всі товари мали цінники. Були виявлені й випадки антисанітарії. Так, брудним залишався вмивальник з тазом, якими користувалися співробітники. Що ж стосується складських приміщень, то вони мали огидний вигляд. У великому складі впритул до вологої зовнішньої стіни лежали мішки з рисом, поряд стояли бочки з-під оселедців, мішки з борошном, гас, а по кутках – зламані ящики, бите скло, ганчірки, брудний кухонний сміття. Другий склад зустрів інспектора оббитою та брудною стелею і підлогою, нерозставленими ящиками з товаром. Надзвичайно низькою була організація зберігання товарів. Недбалість персоналу сприяла швидкому псуванню товарів. Непридатними до вживання були понад 125 кг цукру, 150 кг круп, 77 кг рису, 7 коробок консервів, 52 коробки цигарок [21, арк. 51–52].

Зважаючи на виявлені недоліки в роботі осередку, систематичне невиконання планів, заступник завідуючого радянським торговим відділенням обкому КП(б)У Баскін звернувся 23 березня 1935 р. до Новгород-Сіверського РПК з пропозицією звільнити М.Л. Коновалова та притягти його до партійної і кримінальної відповідальності [21, арк. 54]. Подібні звернення зрештою були задоволені обласним керівництвом. Наказом №359 по Чернігівській облконторі «Торгсин» від 15 квітня 1935 р. М.Л. Коновалова відсторонили від виконання обов'язків директора крамниці, а на його місце призначили Ф.К. Гузова [20, арк. 105]. Незважаючи на це, швидкого покарання винних не відбулося. У жовтні 1935 р. обласна контора «Торгсин» скаржилася, що аналогічні справи місяцями лежали без руху, закривалися слідчими, які не надто переймалися перевіркою та осмисленням матеріалів. Справу М.Л. Коновалова слідчі вивчали кілька місяців, після чого вирішили передати її не суду, а парткому для накладення на винного партійного стягнення [36, арк. 3].

Наступник М.Л. Коновалова, а ним став Федір Корнійович Гузов, активно приступив до виконання обов'язків керівника осередку. Він рекламував послуги об'єднання через об'яви та повідомлення у районній газеті, однак поліпшити санітарний стан підвідомчих об'єктів та налагодити своєчасність постачання їх товарами не зміг [35, арк. 230]. Саме тому 10 липня 1935 р. йому оголосили попередження, яке, на думку керівництва облконтори, мало підштовхнути Ф.К. Гузова до більш рішучих дій. Достатньо м'яке покарання пояснювалося тим, що він «нешодавно розпочав роботу» на посаді директора [37, арк. 46]. Цілком можливо, що саме Ф.К. Гузов став останнім керівником осередку в Новгороді-Сіверському і пропрацював в ньому, орієнтовно, до жовтня 1935 р., коли крамницю вирішили ліквідувати [35, арк. 260].

Насамкінець зупинимося на питанні валютних надходжень, тобто скільки цінностей вдалося «мобілізувати» місцевому осередку. Відповісти на нього можливо частково. По-перше, наявні дані занадто розпорошені та фрагментарні. По-друге, показники за 1933 р. подані в документах у розрізі відділення, до складу якого входила також крамниця у Семенівці. Отже, Новгород-Сіверське відділення протягом 1933 р. мобілізувало цінностей на 76,1 тис. крб., з них 24,1 тис. припадало на побутове золото, 26,6 тис. – золоті монети, 15 тис. – срібло, 7,7 тис. – перекази, 2,7 тис. – валюта готівкою [38, арк. 192]. Дана сума становила всього 6,4 % усіх надходжень Торгсину в області. Тільки за липень та серпень 1933 р. місцева крамниця скупила у населення золота у виробках та монетах на 4,7 тис. крб., що є еквівалентом понад 3,6 кг срібла на 1,7 тис. крб. або щонайменше 112 кг та іноземної валюти готівкою і переказами на 1,7 тис. крб. [39, арк. 17, 33, 49, 71, 88, 99]. Відсоток виконання валютного плану осередком у 1933 р. не перевищував 46 %, а у січні – квітні 1934 р. – 64,7 % [40, арк. 100 зв.]. Протягом вересня – грудня 1934 р. крамниця придбала цінностей майже на 3,7 тис. крб. [41, арк. 211, 213, 215, 217, 219, 224, 225, 227, 228, 232, 235], а відсоток виконання плану коливався від 35,5 % у третьому кварталі, до 74,6 % у четвертому [41, арк. 163; 42, арк. 48]. У січні – вересні 1935 р. Новгород-Сіверський Торгсин збагатився на понад 7,5 тис. крб., з них на побутове золото припадало 3,8 тис. крб. (понад 2,9 кг), срібло – 1,1 тис. крб. (55,2 кг), валюту – 2,8 тис. крб. [35, арк. 194, 195; 43, арк. 26, 28, 30; 44, арк. 13, 25, 39, 52, 60, 83; 45, арк. 12, 44, 64, 93, 102, 116, 131, 145, 161]. Отже, за період з січня 1933 р. до вересня 1935 р. крамниця Торгсину в Новгороді-Сіверському, щонайменше, «мобілізувала» у населення валютних цінностей на суму понад 19,4 тис. крб. (не менше 6,5 кг хімічно чистого золота та 167,2 кг хімічно чистого срібла). Зазначені цифри не є остаточними. Вони потребують уточнення і, за умови виявлення нових документів, що висвітлюють роботу місцевого Торгсину, можуть збільшитися, на нашу думку, щонайменше у 2–3 рази.

Таким чином, дана розвідка є лише першою спробою відновити історію створення та функціонування Торгсину в Новгороді-Сіверському. Висвітлення етапів становлення осередку в невідривній єдності з вивченням біографій його співробітників дозволяє максимально повно зрозуміти сутність об'єднання. Дана тема навряд чи може вважатися вичерпаною. Подальшого вивчення потребують біографії згаданих у роботі працівників крамниці, пошук імен інших осіб, які працювали в ній, уточнення об'ємів «мобілізованих» торговим пунктом валютних цінностей.

Посилання

- Осокіна Е.А. Золото для індустріалізації: «Торгсин» / Е.А. Осокіна. – М.: РОССПЭН, 2009. – 592 с.
- Осокіна Е.А. За зеркальної дзерю Торгсина / Е.А. Осокіна // Отечественная история. – 1995. – № 2. – С. 86–104.; Ї ж: Советская жизнь: обыденность испытания (на примере истории Торгсина и ОГПУ) / Е.А. Осокіна // Отечественная история. – 2004. – № 2. – С. 113–124.; Ї ж: Золото Торгсина / Е.А. Осокіна // Экономическая история: ежегодник, 2007. – М.: РОССПЭН, 2008. – С. 285–322.
- Павлова И.В. Торгсины в Западно-Сибирском крае / И.В. Павлова // Экономика и организация. – 2003. – № 3. – С. 162–169.
- Толмацкий В. Время Торгсина / В.А. Толмацкий // Антикварное обозрение. – 2005. – № 3. – С. 66–69.
- Орешкин О.Ю. Организационно-правовые мероприятия по противодействию хищениям и злоупотреблениям в работе торговой сети Ивановской областной конторы Торгсин в 1933–1935 гг. / О.Ю. Орешкин // Вестник Владимирского юридического института. – 2012. – № 4. – С. 162–165.
- Семенова А.Ю. Деятельность Вятского отделения Всесоюзного объединения «Торгсин» (1932–1936 гг.) / А.Ю. Семенова // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. – 2010. – №4 (1). – С. 35–39.
- Марочко В.І. «Торгсин»: золота ціна життя українських селян у роки голоду (1932–1933) / В. Марочко // Український історичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 90–103.; Їого ж: Торгсини Києва: хліб за золото / В.І. Марочко // Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: місто Київ. – К.: Фенікс, 2008. – С. 58–65.; Їого ж: Торгсини Києва в роки голодомору / В. Марочко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. статей. – К., 2009. – Вип. 15: У 2-х ч. – Ч. 2. – С. 63–77.
- Мельничук О. Грошові перекази як джерело доходу системи «Торгсину» в УСРР / О. Мельничук // Історія України: маловідомі імена, події, факти: зб. статей. – К., 2010. – Вип. 36. – С. 203–212.; Ї ж: Селяни і «Торгсин»: система заготівель побутового золота в УСРР (1932–1936 рр.) / О.Ю. Мельничук // Український селянин: зб. наук. праць. – Черкаси, 2010. – Вип. 12. – С. 282–284.
- Даниленко В.М. Розкрадання продуктів та промтоварів госпорганми та системою Торгсину / В. М. Даниленко // Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: місто Київ. – К.: Фенікс, 2008. – С. 66–73.
- Попов А. Деятельность в Крыму Всесоюзного объединения по торговле с иностранцами в СССР (1931–1936 гг.) / А. Попов // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «История». – 2007. – Т. 20. – № 1. – С. 66–72.
- Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. Р-1369, оп. 1, спр. 177, 27 арк.
- ДАЧО, ф. П-616, оп. 1, спр. 64, 162 арк.
- ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 6, 339 арк.
- ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 42, 26 арк.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 4051, оп. 1, спр. 180, 320 арк.
- Відділ забезпечення збереження документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині, ф. Р-1379, оп. 1, спр. 21, 205 арк.
- ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 61, 108 арк.
- ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 181, 123 арк.
- ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 189, 5 арк.
- ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 8, 134 арк.
- ДАЧО, ф. П-470, оп. 1, спр. 932, 102 арк.
- ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 190, 321 арк.
- ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 58, 42 арк.
- ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 57, 241 арк.
- ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 133, 215 арк.

26. ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 33, 392 арк.
27. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 73, 42 арк.
28. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 7, 32 арк.
29. ДАЧО, ф. Р-2063, оп. 1, спр. 571, 292 арк.
30. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 78, 102 арк.
31. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 103, 147 арк.
32. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 89, 136 арк.
33. ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 52, 137 арк.
34. ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 94, 203 арк.
35. ДАЧО, ф. Р-2063, оп. 1, спр. 578, 350 арк.
36. ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 150, 224 арк.
37. ДАЧО, ф. Р-5599, оп. 1, спр. 88, 59 арк.
38. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 46, 265 арк.
39. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 25, 100 арк.
40. ДАЧО, ф. П-616, оп. 1, спр. 379, 124 арк.
41. ДАЧО, ф. Р-2063, оп. 1, спр. 334, 237 арк.
42. ЦДАВО України, ф. 4051, оп. 1, спр. 70, 115 арк.
43. ДАЧО, ф. Р-2063, оп. 1, спр. 761, 44 арк.
44. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 107, 163 арк.
45. ДАЧО, ф. Р-1369, оп. 1, спр. 108, 192 арк.

Горох Н.В. Руководители и работники филиа «Торгсин» в Новгороде-Северском

В данной статье автор, используя широкий круг архивных документов, рассматривает неизвестные ранее страницы из истории функционирования «Торгсина» в Новгороде-Северском. Особое внимание уделено восстановлению имен работников магазина «Торгсин».

Ключевые слова: система «Торгсин», Новгород-Северский, магазин, биография.

Horokh M.V. Managers and staff branch of «Torgsin» in Novhorod-Siverskyi

In this article author using the wide circle of archived documents examines previously unknown pages from history of functioning of «Torgsin» in Novhorod-Siverskyi. The special attention is spared to renewal of workers' names of «Torgsin's» shop.

Key words: system of «Torgsin», Novhorod-Siverskyi, shop, biography.

28.02.2014 р.

УДК 94 (477): 341. 322. 5 «1941/1943»

О.О. Толкачова

НАЦИСТСЬКІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ КОРЮКІВЩИНИ У ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ 1941–1943 рр.

У статті аналізуються причинно-наслідкові зв'язки нацистської окупаційної політики з масштабними жертвами мирного населення Корюківщини. Значну увагу приділено злочину проти людяності, що здійснений у Корюківці у березні 1943 р. Узагальнюється і висвітлюється рівень дослідження подій цієї трагедії у науковій літературі.

Ключові слова: Корюківський район, партизани, Корюківська трагедія, злочин проти людяності.

Тема Другої світової та Великої Вітчизняної війни є ґрунтовно вивченою і дослідженою як

іноземними, так і українськими науковцями, проте деякі її аспекти, зокрема трагізм людських втрат та їх причинно-наслідковий контекст потребує новітніх неупереджених та незаангажованих досліджень на підґрунті напрацювань воєнної археології та відкритих архівних документів і здійснення глибинного аналізу отриманих матеріалів задля історичної об'єктивності та упередження повторюваності. У цьому контексті надзвичайно актуальною постає проблема вивчення трагедії жителів міста Корюківки, що на Чернігівщині, знищених німецькими нацистами 1–2 і 9 березня 1943 р.

Серед наукового загалу існує низка публікацій, які висвітлюють деякі аспекти зазначеної проблеми. Дослідженням Корюківської трагедії займалися Б. Наріжний [13], С. Павленко [16], С. Бутко, Т. Макаренко [8], В. Устименко [24]. Вони у своїх публікаціях піднімали питання руху опору на окупованій території Корюківського району, вшанування пам'яті загиблого мирного населення міста, оцінки корюківських подій з точки зору людської моралі, людяності та гуманізму. Проте, дана проблема потребує більш детального висвітлення подій, встановлення їх хронологічної послідовності, оцінки діяльності корюківських партизан в контексті зазначеної трагедії, виявлення характерних особливостей окупації окресленого регіону.

Період німецько-фашистської окупації став для населення Корюківщини суворим випробуванням. У серпні 1941 р. почалося бомбардування найбільших населених пунктів району ворожими літаками. Постраждали від цих дій с. Холми та с. Корюківка. 26 серпня частини 2-ої танкової групи Гудеріана, що наступали у напрямку Новозибків – Семенівка – Лохвиця, зайняли с. Холми, с. Жуклю, с. Рейментарівку. Через опір радянських військ, зокрема 277-ої дивізії комбрига М.О. Романова, тільки через тиждень німці змогли просунутись вглиб району і захопити 3-го вересня Охрамієвичі, 4-го – Буду, Наумівку, 5-го – Корюківку [7, 352–380].

Вся Чернігівщина, разом зі східними областями України, опинилася у так званій «прифронтовій зоні» і підпала під німецьке військове командування. Була створена Генеральна округа Чернігова, куди входили Чернігівська, частина Орловської та Сумська області. На місцях створювались районні та міські управи на чолі з бургомістрами. Низовими ланками влади були старостати у селах на чолі зі старостами. Скрізь формувалися відділи допоміжної поліції, куди добровільно чи примусово вступали на службу місцеві жителі і частково оточенці та колишні військовополонені. У селах відділи налічували від 3 до 15 чол., а у райцентрах – 40–50 чол. Відразу ж на облік було